

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.1.2>

ЧИЖМАРЬ К.І.

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА
НА ПРАВОВУ ЗА ДОПОМОГОЮ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІIMPLEMENTATION OF THE CONSTITUTIONAL RIGHT OF A PERSON
AND CITIZEN TO LEGAL PROCEDURE WITH THE HELP OF NOTARY ACTIVITIES

Актуальність статті полягає в тому, що недостатній рівень дослідження права на правову допомогу призвів до того, що в науковій та навчальній літературі у галузі конституційного права та законодавства не вироблено саме поняття даного права. Нам видається, що під конституційним правом громадян на отримання правової допомоги слід розуміти право громадян на звернення до адвоката, нотаріуса, юрисконсульта, державного, муніципального чи іншого органу за отриманням юридичної консультації, за захистом порушених прав, за юридичним закріпленням суб'єктивних прав і попередженням їх можливого порушення в майбутньому. Факт закріплення права на правову допомогу в Конституції України робить це право основним, конституційним, таким, що підлягає конституційному регулюванню та конкретизації в інших галузях, головним чином, матеріального цивільного, кримінального та процесуального права. У нашому випадку належить проаналізувати зміст і нормативний характер права на отримання кваліфікованої юридичної допомоги органами нотаріату в конституційному праві. При цьому необхідно звернути увагу на наступні принципово важливі положення, які відносять дане право до предмета правового регулювання в конституційному праві. З'ясовано, що Конституція України, поряд з проголошенням основних прав і свобод особи, включаючи і право на отримання правової допомоги, встановлює гарантії прав і свобод. Сюди відносяться судовий захист прав і свобод; міжнародно-правовий захист прав і свобод; захист прав і свобод самою особою усіма, не забороненими законом способами; встановлення чіткого механізму можливого обмеження прав і свобод; відшкодування шкоди, заподіяної людині; невід'ємність прав і свобод. Зрозуміло, всі ці загальні та юридичні гарантії прав і свобод людини і громадянина в рівній мірі відносяться і до права на отримання правової допомоги. Розуміння права на правову допомогу в широкому сенсі дозволяє стверджувати, що пов'язування його використання з судовим розглядом є цілком невірним. Цим правом особа може користуватися й поза судового розгляду, в конкретних життєвих ситуаціях, а держава зобов'язана забезпечити його реалізацію.

Ключові слова: юридична природа, конституційне право, правова допомога, права і свободи, Конституція України.

The relevance of the article lies in the fact that the insufficient level of research on the right to legal aid has led to the fact that the concept of this right has not been developed in the scientific and educational literature in the field of constitutional law and legislation. It

seems to us that the constitutional right of citizens to receive legal aid should be understood as the right of citizens to turn to a lawyer, notary, legal adviser, state, municipal or other body for legal advice, protection of violated rights, legal consolidation of subjective rights and warning their possible violation in the future. The fact of enshrining the right to legal aid in the Constitution of Ukraine makes this right fundamental, constitutional, subject to constitutional regulation and specification in other areas, mainly substantive civil, criminal and procedural law. In our case, it is necessary to analyze the content and normative nature of the right to receive qualified legal assistance by notary public bodies in constitutional law. At the same time, it is necessary to pay attention to the following fundamentally important provisions that relate this right to the subject of legal regulation in constitutional law. It was found that the Constitution of Ukraine, along with the declaration of basic rights and freedoms of the individual, including the right to receive legal aid, establishes guarantees of rights and freedoms. These include judicial protection of rights and freedoms; international legal protection of rights and freedoms; protection of rights and freedoms by the person himself in all ways not prohibited by law; establishment of a clear mechanism for possible restriction of rights and freedoms; compensation for damage caused to a person; inalienability of rights and freedoms. Of course, all these general and legal guarantees of the rights and freedoms of a person and a citizen equally apply to the right to receive legal aid. Understanding the right to legal aid in a broad sense allows us to assert that linking its use with legal proceedings is completely incorrect. A person can use this right even outside of court proceedings, in specific life situations, and the state is obliged to ensure its implementation.

Key words: *legal nature, constitutional law, legal aid, rights and freedoms, the Constitution of Ukraine.*

Актуальність теми. Недостатній рівень дослідження права на правову допомогу призвів до того, що в науковій та навчальній літературі у галузі конституційного права та законодавства не вироблено саме поняття даного права. Нам видається, що під конституційним правом громадян на отримання правової допомоги слід розуміти право громадян на звернення до адвоката, нотаріуса, юрисконсульта, державного, муніципального чи іншого органу за отриманням юридичної консультації, за захистом порушених прав, за юридичним закріпленням суб'єктивних прав і попередженням їх можливого порушення в майбутньому.

Право на отримання правової допомоги закріплено в ст. 59 Конституції України. Тут говориться: «Кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав». Поверхневий аналіз змісту цієї статті показує, що це право є правом особи. Воно належить і громадянам України, і іноземцям, і особам без громадянства. Крім того, право на кваліфіковану правову допомогу, в тому числі й безкоштовну, гарантується державою.

Виклад основного матеріалу. Факт закріплення права на правову допомогу в Конституції України робить це право основним, конституційним, таким, що підлягає конституційному регулюванню та конкретизації в інших галузях, головним чином, матеріального цивільного, кримінального та процесуального права. У нашому випадку належить проаналізувати зміст і нормативний характер права на отримання кваліфікованої юридичної допомоги органами нотаріату в конституційному праві. При цьому необхідно звернути увагу на наступні принципово важливі положення, які відносять дане право до предмета правового регулювання в конституційному праві.

По-перше, конституційне право на кваліфіковану правову допомогу входить до правового інституту основних прав і свобод людини і громадянина, який лежить в основі правового статусу особи [1, с. 48]. У науковій юридичній літературі під ним розуміється єдність прав, свобод і обов'язків людини. Тому право на отримання правової допомоги в числі інших основних прав і свобод складає основу правового статусу особи і як конституційне право має найвищу юридичну силу і підлягає підвищеному захисту [2, с. 12].

По-друге, норма Конституції про право на правову допомогу носить установчий характер. Це право випливає з самого законодавчого акту. Конституція визнала це право як реально існуюче закріпивши в трактуванні: «кожен має право».

По-третє, особливістю закріплення права особи на правову допомогу є той факт, що це закріплення проведено матеріальною конституційною нормою. Ця особливість випливає із загального характеру конституційного регулювання основних прав і свобод людини і громадянина.

Процесуальні норми інституту прав і свобод, включаючи право на отримання правової допомоги, містяться в цивільному процесуальному, кримінальному процесуальному, адміністративному та інших галузях права.

По-четверте, норма про право на правову допомогу в Конституції є правовстановлюючою. Вона встановлює позитивне юридичне право. Правоохоронні норми в Конституції також є. Вони служать цілям гарантування, охорони та захисту всіх конституційних прав і свобод і спрямовані на регламентацію заходів юридичної відповідальності.

По-п'яте, конституційна норма про право на правову допомогу не носить зобов'язуючого характеру, а тільки управомочуючий. Очевидний також ряд гарантуючих норм, що стосуються всіх прав і свобод. Це пов'язано з тим, що держава, сприяючи формуванню громадянського суспільства в Україні, прагне надати людині максимальну ступінь свободи і дає особистості право самій приймати рішення про використання або не використання конституційного права. В останньому випадку визначальне значення має загальна правова культура населення, підвищенню якої в нашій державі в даний час, на жаль, не приділяється належної уваги [3, с. 11].

По-шосте, право на отримання правову допомоги не може бути обмежене. Стаття 64 Конституції України встановлює, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень.

Само собою зрозуміло, що використання права на отримання правової допомоги не становить жодної загрози основам конституційного ладу і безпеки громадян і не може з цієї причини бути обмежене державою. Тому Конституція України включила право на отримання правової допомоги в число тих конституційних прав і свобод, які не підлягають обмеженню.

Якщо під абсолютними правами розуміти права, що не підлягають обмеженню, то цей висновок можна вважати правильним. Однак абсолютні права це права, які не мають меж у своєму здійсненні. Користування такими правами веде до абсолютної свободи. Як відомо, абсолютної свободи немає. Свобода не може бути безмежною. Держава за допомогою законодавства встановлює межі свободи. Межі свободи визначаються правами і законними інтересами інших осіб. Здійснення прав і свобод людини і громадянина не повинно порушувати прав і свобод інших осіб. Іншими словами, подібно до того, як не може існувати абсолютної свободи, в такій же мірі не існує і абсолютного права.

У нашому випадку, право на отримання правової допомоги шляхом звернення до органів нотаріату також не є абсолютним. Межами в його реалізації є права і законні інтереси інших осіб. Громадянин не може користуватися цим правом з метою порушення прав інших. Адже отримувати кваліфіковану юридичну консультацію можна не тільки з метою реалізації свого права, але і з метою зловживання правом, тобто, використання суб'єктивного права всупереч з його соціальним призначенням тягне за собою порушення охоронюваних законом прав та інтересів особи, суспільних і державних інтересів. Отже, право на отримання правової допомоги має межі свого здійснення і не може бути використано з метою нанесення шкоди правам і законних інтересів інших осіб. І цю обставину нотаріус повинен враховувати при вчиненні нотаріальних дій [4, с. 23].

Право на отримання правової допомоги визначається загальними положеннями про права і свободи людини, що містяться в Конституції України. У цьому сенсі необхідно звернути увагу на наступні конституційні положення, які розкривають юридичну природу права на правову допомогу:

1. Поряд з поняттям «права і свободи», що належать до всієї системи існуючих в країні індивідуальних суб'єктивних прав і свобод, Конституція України вживає поняття «основні права і свободи» щодо прав і свобод, перерахованих у ній самій. Крім того, Конституція України закріплює і ряд інших принципів положень. У них права і свободи людини і громадянина визначаються як вища соціальна цінність. Права і свободи людини і громадянина є безпосередньо чинними. Це означає, що у разі законодавчої прогалини або невідповідності того чи іншого закону Конституції України, застосовуються безпосередньо норми Конституції [5, с. 13].

2. Необхідно відзначити, що з поняттям «основні права і свободи» тісно пов'язані такі принципово значущі положення. Оскільки чинне законодавство України та правозастосовна практика вживає термін «основні права і свободи», то, можуть бути права і свободи, що належать до неосновних. З цього можна зробити висновок про те, що неосновні права і свободи мають більш низький правовий статус і можуть бути віднесені до «другосортних». Проте з цим твердженням, що випливають з формальної логіки, не можна погодитися.

Виділення категорії основних прав людини аж ніяк не означає віднесення інших прав до «другосортних», менш значущих, таких що вимагають менших зусиль держави щодо їх забезпечення. Мова йде про інше: поняття основних прав і свобод вживається відносно прав і свобод, безпосередньо закріплених у Конституції України. Тому їх можна назвати конституційними правами і свободами. При цьому дані права не виходять з безпосередніх правовідносин. Вони впливають із змісту самої Конституції [6, с. 67].

Основні права і свободи, закріплені в Конституції України, є складовою частиною загального правового статусу людини. С. Алексеев, розглядаючи соціальний статус прав людини, дійшов висновку про те, що ці права повинні не тільки знаходитися в одному ряду з державою як єдиним і верховним сувереном на даній території, але мати щодо держави в цілому пріоритет [7, с. 121]. А це означає, що відповідальність за порушення прав людини, в тому числі і за відсутність умов і механізмів їх повної реалізації та належного захисту, несе не лише той чи інший державний орган або та чи інша посадова особа, а, перш за все, держава в цілому. Відносно права на отримання правової допомоги це означає, що держава не тільки має декларувати це право, а й створити умови і правові механізми для його реалізації в тому числі й через інститут нотаріату.

Виходячи з викладеного, можна зробити висновок про те, що оскільки право на отримання правової допомоги закріплено в Конституції України, то воно відноситься до основних, тобто конституційних прав і свобод. Інші, похідні від нього права, наприклад, право на захисника, право на нотаріальне посвідчення прав, право на юридичну консультацію, право на інформацію в питаннях права і т. п. закріплюються в інших нормативних правових актах. Вони не є «другосортними» та менш значущими. Забезпечення цих прав знаходиться під рівним з конституційними правами захистом держави.

3. Щодо різних можливостей людини та громадянина Конституція України вживає два терміни - «права» і «свободи». Ці терміни є близькими, але не співпадаючими. Під свободою можна розуміти можливість людини здійснювати або не здійснювати певні вчинки в рамках дозволеного. Під правами слід розуміти можливість індивіда здійснювати конкретні дії, спрямовані на реалізацію права. Відносно права на правову допомогу, яке є одночасно і правом і свободою, така конструкція буде виглядати наступним чином. З одного боку, людина може використовувати своє право на юридичну допомогу, а може і відмовитися від нього – вона вільний у своїх діях. З іншого боку, у разі використання свого права на правову допомогу, індивід отримує можливість здійснювати конкретні дії, спрямовані на реалізацію цього права, вибір видів і форм юридичної допомоги [8, с. 56].

4. Конституція України щодо основних прав і свобод вживає такі поняття як «людина» і «громадянин», які мають не тільки теоретичну, а й змістовну відмінність. Узагальненим для понять «людина» і «громадянин» в Конституції України є терміни «особа» і «кожен». Ці терміни відносяться до прав не лише громадян України, а й громадян інших держав, осіб без громадянства. З точки зору змісту поняття «людина» і «громадянин» розрізняється обсягом прав. Оскільки частина 1 статті 59 Конституції України викладена в такій редакції: «Кожен має право на правову допомогу», то це означає, що дане право належить до прав особи. За суб'єктивним складом воно належить громадянам України, іноземцям, особам без громадянства. Незалежно від суб'єктивного складу всі ці категорії мають рівний обсяг прав щодо забезпечення конституційного права на отримання правової допомоги [9, с. 14].

Конституція України, поряд з проголошенням основних прав і свобод особи, включаючи і право на отримання правової допомоги, встановлює гарантії прав і свобод. Сюди відносяться судовий захист прав і свобод; міжнародно-правовий захист прав і свобод; захист прав і свобод самою особою усіма, не забороненими законом способами; встановлення чіткого механізму можливого обмеження прав і свобод; відшкодування шкоди, заподіяної людині; невід'ємність прав і свобод. Зрозуміло, всі ці загальні та юридичні гарантії прав і свобод людини і громадянина в рівній мірі відносяться і до права на отримання правової допомоги.

Розуміння права на правову допомогу в широкому сенсі дозволяє стверджувати, що пов'язування його використання з судовим розглядом є цілком невірним. Цим правом особа може користуватися й поза судового розгляду, в конкретних життєвих ситуаціях, а держава зобов'язана забезпечити його реалізацію.

М. Баглай право на отримання юридичної допомоги відносить до конституційних гарантій правосуддя [10, с. 232]. Однак ця позиція при всій її доцільності представляється недостатньо обґрунтованою теоретично. Це пояснюється тим, що в Конституції мова йде про право на отримання правової допомоги, а не гарантії правосуддя.

У цьому зв'язку не можна також не відзначити наукової позиції А. Зінов'єва, який трьох груп прав, що до традиційно виділяються в науці конституційного права – особистим, політичним, соціально-економічним, додає ще одну, четверту групу, яку він називає юридичними правами-гарантіями людини і громадянина [11, с. 98]. Сюди відносяться право на державний захист своїх прав; право захищати свої права і свободи всіма законними способами; право на судовий захист своїх прав і свобод; право на отримання правової допомоги; право користуватися допомогою адвоката; право не свідчити проти себе самого, своєї дружини (чоловіка) і близьких родичів; право на компенсацію заподіяної шкоди від злочину та зловживання владою; презумпція невинуватості.

Із запропонованою А. Зінов'євим класифікацією прав і свобод та виділенням в них юридичних прав-гарантій людини і громадянина, на наш погляд, слід погодитися. Виділення четвертої групи основних прав і свобод дозволяє віднести конституційне право на отримання правової допомоги, з одного боку, до права в тому сенсі, як це закріплено в Конституції, а, з іншого боку, до юридичної гарантії прав і свобод, так як, використовуючи своє право на отримання правової допомоги, людина може захистити своє інше право. Тим самим перше право є юридична гарантія всіх інших прав людини і громадянина. Саме тому, нотаріус, надаючи громадянам юридичну допомогу, захищає тим самим інші їхні конституційні права [12, с. 46].

Класифікації основних прав і свобод відповідає і розроблена фахівцями в галузі теорії права концепція «трьох поколінь» прав і свобод. В даний час вона є широко відомою та усталеною в теорії права й у науці конституційного права.

Кожне «покоління» прав людини базується на якій-небудь правовій доктрині прав і свобод, а саме – природно-правовій або позитивістській. У Конституції України інститут прав і свобод людини і громадянина будується на основі поєднання природно-правової та позитивістської доктрин. З одного боку, Конституція визнала природні права людини як найвищу соціальну цінність, невідчужуваними і такими, що належать кожному від народження; з іншого – заснувала ті права і свободи, що не належать кожному від народження. Отже, в конституційній практиці нашої держави щодо прав і свобод людини і громадянина містяться природно-правові та позитивістські підходи. Застосовуючи перший підхід, Конституція України визнає автономію особистості, її право на невтручання до сфери окресленої правом свободи особи, ставить своєрідний заслін вселадно держави та її посягань на розвиток свободи та індивідуальності. При другому підході, Конституція України закріплює засновані державою права і свободи, головним чином, у соціально-економічній та культурній сферах, містить позитивне закріплення широкого переліку прав і свобод, визнає систему гарантій та механізмів їх захисту [3, с. 8].

Неважко помітити, що права «першого покоління» закріплюються в дусі природно-правової, а права «другого покоління» – у дусі позитивістської доктрини. При цьому історично першими в теорії і практиці були обґрунтовані та знайшли своє вираження в законодавчих актах XVIII ст. особисті та деякі політичні права і свободи, які належать до прав «другого покоління». Закріплення їх у дусі природно-правової доктрини означало, що ці права були визнані природними, невідчужуваними й такими, що належать кожному від народження. Ця доктрина юридично закріпила цінності ліберального суспільства, визнала пріоритет особи перед правами держави [13, с. 24].

На цьому етапі права людини тільки проголошувалися та закріплювалися в нормативно-правових актах. Юридичні гарантії прав і свобод, в тому числі й права-гарантій на правову допомогу, з'являться трохи пізніше й аж ніяк не в XVIII ст., а тільки після того, коли народи переконуються, що мало оголосити особу вільною, необхідно ще закріпити й гарантії цієї свободи [14, с. 32].

Дослідники пов'язали «друге покоління» прав людини тільки з соціально-економічними та культурними правами. Проте з цим твердженням, на наш погляд, важко погодитися. Якщо при закріпленні прав «першого покоління» достатньо було пасивної позиції держави, її невтручання в автономію особистості, простого визнання природних прав, то «друге покоління» прав вимагало активної позиції держави. Недостатньо було визнати соціально-економічні та культурні права. Їх необхідно було гарантувати, створити механізми для їх реалізації. І тут свою роль зіграли так звані права-гарантії, куди входить і право на правову допомогу, що покликані були забезпечити як соціально-економічні, так і політичні та особисті права. Вони також були закріплені в дусі позитивістської доктрини й з цієї точки зору ми відносимо до прав «другого покоління». Для їх появи необхідним був певний рівень розвитку самої держави, її економічного життя, правових демократичних засад, формування громадянського суспільства. Іншими словами, для появи прав-гарантій були потрібні такі ж передумови, як і для виникнення прав «другого покоління».

Тому права «другого покоління» слід доповнити юридичними правами-гарантіями людини і громадянина та їх виникнення віднести до другої половини XIX століття.

Баланс свободи та влади тут можна дотримати за однієї умови. Така держава повинна бути демократичною. У ній мають реально діяти принципи народовладдя.

Саме тому в Конституції України використовуються як перша так і друга доктрина прав і свобод. При цьому природно-правова доктрина знаходить своє вираження у формулюваннях «кожен має право», «громадянин має право», а позитивістська – у формулюваннях «держава гарантує», «охороняє законом» і т. п. Останнє повною мірою відноситься і до права на правову допомогу. Формулювання частини 1 статті 59 Конституції України «кожен має право на правову допомогу» витримане в природно-правовому дусі.

Однак таке закріплення права на правову допомогу таїть в собі небезпеку того, що держава, надаючи таке право своїм громадянам, згодом може відмовитися від нього або обмежити його. У цьому зв'язку інтерес представляє наукова позиція С. Алексєєва, який ставить питання про введення в юридичну науку нової категорії «право на право». При цьому «право на право» має бути визнано невід'ємним природним правом людини. «Якщо феномен права, - пише С. Алексєєв, – має глибокі природні корені, то, скоріше за все, одним з його природних, глибоко природних виразів в умовах цивілізації стає «право на право» [15, с. 665].

Неважко помітити, що застосування категорії «право на право» дозволяє віднести права «другого покоління», закріплені в дусі позитивістської доктрини, до прав «першого покоління» і закріпити їх у дусі природно-правової доктрини. Нам такий підхід видається невірним у зв'язку з тим, що права «другого покоління» вимагають активної ролі держави в їх гарантуванні. А природно-правова доктрина їх тільки визнає безпосередньо діючими, невідчужуваними та належними кожному від народження. Щодо права на правову допомогу, то з введенням даної категорії воно звучатиме так: «кожен має «право на право» правової допомоги». Природно, таке право не може належати кожному від народження. Кожен від народження має право мати права. У цьому висловлюється суть правоздатності людини. З урахуванням даної обставини категорії «право на право», при всій її обґрунтованості, можна уникнути [12, с. 49].

Тим більше що Конституція України не дає підстав побоюватися того, що права і свободи, закріплені в ній в дусі позитивістської доктрини, можуть бути обмежені як результат «всевладдя» держави, так як в Україні визнаються та гарантуються права і свободи людини і громадянина відповідно до загальноновизнаних принципів і норма міжнародного права. Цим держава обмежила своє «всевладдя» в питаннях прав і свобод людини і громадянина.

У другій половині XX в. з'явилося «третє покоління» прав людини. Це так звані колективні права народів, груп, соціальних спільнот, які можуть бути реалізовані окремою людиною тільки спільно з іншими людьми. Теоретичне обґрунтування прав «третього покоління» також дає позитивістська доктрина. Однак, право на отримання правової допомоги розглядається нами як таке, що являється індивідуальним правом особи й не може бути реалізоване в складі колективу або соціальної спільноти. Тим більше що, враховуючи радянський досвід колективного користування правами, у разі універсальності цього принципу, використання даного права колективно може привести до применшення права індивідуального [16, с. 90].

Таким чином, юридичну природу конституційного права кожного на отримання правової допомоги слід виводити з «другого покоління» прав і свобод людини і громадянина, закріпленого в дусі позитивістської доктрини прав і свобод. Це право не є природне право людини, а є позитивним правом, яке закріплено Конституцією України подібно до того, як й інші основні права і свободи людини і громадянина. За класифікації основних прав і свобод право на отримання правової допомоги слід віднести до юридичних прав-гарантій людини і громадянина. Це робить необхідним збільшення ролі держави в забезпеченні цього права особи. Якщо держава його зашувало, то, держава повинна його забезпечити своєю активною позицією. Якщо одні права держава повинна просто не порушувати, обмежуючись їх дотриманням, тобто, діючи пасивно, то це право вимагає його виконання, тобто, активних дій держави. Звідси, наділяючи нотаріат повноваженнями з надання правової допомоги держава посилює контроль за його діяльністю і в цілому її публічно-правовий характер. При цьому право на отримання правової допомоги бути приватною справою індивіда, а це означає, що держава зберігає і певні приватно-правові засади в діяльності нотаріату, прагнучи надати своїм громадянам максимальну ступінь свободи.

Сутність надання нотаріусами правової допомоги полягає у забезпеченні умов для виникнення, зміни або припинення суб'єктивних прав громадян та юридичних осіб, а також для безперешкодної та ефективною реалізації наявних прав і обов'язків суб'єктами правових відносин.

Так, відповідно до норм Цивільного кодексу України, громадяни та юридичні особи на свій розсуд здійснюють належні їм цивільні права. Л. Грудіцина вважає, що воля (волевиявлення) суб'єкта є визначальним фактором для виникнення, зміни або припинення його суб'єктивного права, завдання ж нотаріату – надати в цьому сприяння громадянину або юридичній особі. Вона пише: «так, наприклад, без участі нотаріуса неможливо укладання угод, що вимагають відповідно до закону обов'язкового нотаріального посвідчення. У цьому випадку недостатньо тільки двостороннього підписання тексту угоди її сторонами» [17, с. 71].

Правовій допомозі що надається нотаріусами, притаманні ознаки, не характерні для інших видів юридичної допомоги, що надається державними та недержавними органами та інститутами.

По-перше, допомога, що надається нотаріусами, завжди юридична. Вона завжди зачіпає врегульовані законом права та обов'язки особи, пов'язані з вчиненням конкретної юридичної дії. У зв'язку з цим І. Черемних пише: «Якщо, наприклад, громадянин звертається до нотаріуса за вчиненням нотаріальної дії щодо посвідчення угоди, а з аналізу поданих ним документів, покликаних формалізувати її умови, випливає, що вони не дають право на виникнення, зміну або припинення цивільних прав, а регламентують всього лише морально-етичні претензії контрагентів один до одного, то в цьому випадку вчинення нотаріальної дії неможливо через відсутність правового характеру документів» [18, с. 78].

По-друге, діяльність нотаріусів з надання правової допомоги, що працюють як в державних, так і в приватних конторах, регламентується законодавством про нотаріат.

По-третє, юридична допомога, що надається нотаріусом, спрямована на реалізацію не тільки конституційних прав, а й норм цивільного права та інших галузей права.

Реалізація норми права зумовлена її специфікою. Реалізація норми шляхом виконання передбачає активні дії, тобто реалізуються приписи імперативного характеру (уповноважуючи та зобов'язуючи). Можна виділити третю категорію – використання норми в процесі здійснення діяльності.

В якості використання можна розглядати здійснення основних нотаріальних дій, які відносяться до публічних обов'язків нотаріуса перед особами, які звернулися до нього за вчиненням нотаріальних дій.

І. Москаленко пише: «Використання – нетипова форма реалізації права для нотаріусів, що відносяться до категорії посадових осіб, але виключати його з механізму нотаріальної правореалізації не можна. Воно відноситься до видів діяльності, що носять в основному допоміжний або випадковий характер (господарська, науково-педагогічна і т. п.)» [19, с. 56].

Таким чином, нотаріус, який займається приватною практикою, має право вибору кредитної установи при відкритті рахунку та визначення кількості необхідних банківських рахунків, право найму та звільнення робітників, розпорядження отриманим доходом.

Нотаріус в процесі здійснення своєї діяльності не тільки утримується від вчинення визначених дій чи виконує норму права, але й застосовує її. Застосування норми права – це одна з форм її реалізації. На думку В. Лазарева, застосування права – комплексна владна діяльність спеціально уповноважених суб'єктів, що поєднує різні поведінкові акти [20, с. 45].

Безумовно, нотаріат не вирішує юридичних спорів і не застосовує санкції до осіб, які порушили норми права. Разом з тим, варто відзначити, що єдиної думки вчених з приводу визначення місця нотаріату в механізмі правового регулювання та правозастосування, а також про роль правил вчинення нотаріальних дій в реалізації положень норм матеріального права не існує.

Список використаних джерел:

1. Антонович М. Права людини за конституційним та міжнародним правом: порівняльний аспект. Наукові записки. 2000. Т. 18. С. 45–90.
2. Бородін І. Права та свободи громадян, їх класифікація, гарантії реалізації. *Право України*. 2001. № 12. С. 12–15.
3. Букач В. Зміст конституційних прав і свобод громадян. *Право України*. 2001. № 9. С. 8–10.
4. Мінюков А. Система органів державної влади, що забезпечують конституційні права і свободи людини і громадянина: їх повноваження. *Право України*. 2002. № 4. С. 22–25.
5. Орзіх М. Міжнародно-правові стандарти і права людини в Україні. *Право України*. 1992. № 4. С. 12–18.
6. Погорілко В.Ф., Головченко В.В., Сірші М.І. Права та свободи людини і громадянина в Україні. К., 1997. 511 с.

7. Теория государства и права / Под. ред. Алексеева С.С. М.: Норма, 2005. 496 с.
8. Щекочихин, П. Правовое регулирование нотариата: конституционно-правовые основы. *Государственная служба*. 2013. № 2. С. 56–58.
9. Славська І. Механізм захисту прав людини – основоположний принцип сучасного українського конституціоналізму. *Право України*. 2001. № 9. С. 12–15.
10. Баглай М. В., Габричидзе Б. Н. Конституционное право Российской Федерации [Текст] / М.В.Баглай, Б.Н.Габричидзе – М., 1996. – 410 с.
11. Зиновьев А. В. Конституционное право России. М. Спб., 2000. 398 с.
12. Полуяктова Н. Л. Реализация конституционного права на квалифицированную юридическую помощь как основное содержание деятельности нотариата Российской Федерации : дис... канд..юри.наук по спец 12.00.02. М., 2004. 215 с.
13. Буткевич В. Права людини в Україні. З погляду творення нової правової бази. *Політична думка*. 1993. № 1. С. 22–26.
14. Милн А. Права человека и человеческое многообразие. Международное сотрудничество и права человека. М., 1989. 290 с.
15. Алексеев С. С. Восхождение к праву. Поиски и решения. М., 2001. 881 с.
16. Бисага Ю. М., Белов Д. М., Права людини: основні напрямки сучасного розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2006. Вип. 5. С. 89–93.
17. Грудцына Л. Ю, Спектор А.А. Гражданское право России. М.: Юстицинформ, 2008. 560 с.
18. Черемных И. Г. Теоретические основы независимого нотариата России [Текст] / Под ред. А. Г. Кучерены. М., 2006. 230 с.
19. Москаленко И. В. Новации в законодательстве о нотариате. *Арбитражный и гражданский процесс*. 2013. № 6. С. 55–60.
20. Общая теория права и государства [Текст] / Под ред. Лазарева В. В. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2001. 520 с.